

Misstänksamhet i vardagen

Arvet efter apartheid kommer att leva länge än i Sydafrika

– Ras genomsyrar fortfarande allt i Sydafrika. Det är kopplat till makt och tillgång till resurser, säger Bronwyn Harris, forskningsledare i Johannesburg.

Snart tolv år har gått sedan världens kanske mest rassegregerade stat omvandlades till demokrati. Södra Afrika fortsätter att ta temperaturen på relationerna mellan landets etniska grupper.

Den 16 december varje år firas försoningsdagen i Sydafrika. Det är en dag för reflektion över de enorma förändringar som skett på kort tid, med införandet av en ickediskriminerande konstitution, som på papperet garanterar samma rättigheter för alla, och skrotandet av de rasistiska apartheidlagarna.

Men är det möjligt att ens prata om verklig försoning på det individuella planet i ett land vars historia är så kantad av rasistiskt motiverat våld och övergrepp? I hur stor utsträckning relaterar svarta och vita till varandra i det nya Sydafrika?

På en ceremoni för att fira försoningsdagen i Pretoria levererade president Thabo Mbeki ett provokativt tal, där han bad samtliga sydafrikaner fråga sig själva om de gjort vad de kan för att överbrygga stereotyperna från landets rasistiska förflutna.

– Vi behöver konfronteras med den obehagliga frågan om vi som sydafrikaner, svarta och vita, står under samma flagga och sjunger samma nationalsång, men marscherar separat, och ibland låtsas som om den andra gruppen inte existerar, sa han.

Stolta över Sydafrika

På det nationsbyggande planet har Mandela och ANC-regeringen lyckats formidabelt. I detta land av motsättningar firar alla folkgrupper nationella framgångar som att Sydafrika blivit världnation för världscupen i fotboll 2010. Och snudd på alla älskar nationalhelgonet Nelson Mandela, som arbetade för att alla, oavsett etnicitet och förflutet, skulle känna sig hemma i den nya "regnbågsnationen".

Stoltheten över att vara sydafrikaner är något som förenar landets etniska grupper. 83 procent av de intervjuade i studien *South African Social Attitudes Survey* från förra året är hellre medborgare i Sydafrika än i något annat land i världen. Och två tredjedelar menar att Sydafrika är bättre än de flesta andra länder. Men sättet olika folkgrupper relaterar till varandra är fortfarande ett orosmoln, som är nära sammankopplat med att den stora majoriteten svarta fortsätter att

leva i fattigdom. En majoritet av de intervjuade menade att människor från andra etniska grupper är rasister. Särskilt stor är misstänksamheten mellan vita och svarta.

Och även om lagstiftningen utesluter diskriminering frodas ännu vardagsrasismen.

I en småstad som East London är det inte ovanligt att som etniskt blandat sällskap nekas komma in på en halvfull pub eftersom den "tyvärr är stängd". Välbeställda svarta barn som går i tidigare vita skolor i innerstaden kan förvänta sig att höra någon av sina vita klasskompisar säga: "tyvärr, du kan inte följa med mig hem för min pappa är rasist". Flera hyresvärdar påpekar fortfarande att de inte vill hyra ut till någon av "fel" hudfärg.

Klass = ras?

På försoningsdagens morgon ägnas debattprogrammet på radiostationen SAFM åt rasfrågan. Kan vi nu lämna frågan om "raser" bakom oss, och istället prata om klass? undrar programledaren försiktigt.

Det är en viktig fråga, och en distinktion som vissa politiska grupper gjorde redan under apartheidtiden. Men när den absolut största majoriteten av arbetarklassen och de arbetslösa fortfarande är svarta blir skiljelinjen svår att dra.

De som ringer in till radiodebatten lever upp till alla stereotyper. Vita debattörer ondgör sig över *affirmative action* som ska göra det lättare för tidigare diskriminerade grupper att komma in på arbetsmarknaden, och radar upp exempel på hur svårt det är för vita att få jobb i dagens Sydafrika. Arbetslösheten bland den vita befolkningen är 4 procent, jämfört med 28 procent bland svarta enligt Census 2001. Många passar också på att ge en känga åt *Black Economic Empowerment*, programmet som ska skapa en ny svart medel- och överklass, och lyfter fram hur många svarta som nu syns leva i excess i den rika Johannesburgförorten Sandton.

Svarta debattörer kontrar med att påpeka att majoriteten vita fortfarande är stormrika, att många av dem fortsätter vara rasister, och att försvinnande få svarta är välbeställda jäm-

fört med den stora massan av fattiga i kåkstäder och låginkomstförstäder.

Hoppet sätts till de yngre

Den genomsnittliga sydafrikanen bär inte överraskande på ett tungt bagage av misstänksamhet, fördomar, och i extrema fall avsky, mot andra folkgrupper. Som alltid hoppas de flesta på att "tiden ska läka alla sår" och att den yngre generationen ska kunna växa upp tillsammans i harmoni.

Men en studie från organisationen *Centre for the Study of Violence and Reconciliation*, CSV, i Johannesburg visar att mycket arbete krävs för att förse barn och ungdomar, som i många fall fått bristande utbildning i nutidshistoria, med verktyg för att analysera varför verkligheten ser ut som den gör i dagens Sydafrika.

– Barnen vi intervjuade i studien sa att skolorna i fattiga svarta förstäder inte lyckas så bra eftersom lärarna är lata och svarta elever inte anstränger sig. Det finns fortfarande en stark tendens att likställa akademisk framgång och misslyckande med ras, i stället för att koppla samman det med socioekonomiska och historiska faktorer, säger Oupa Makhalemele, forskare på CSV.

Lärare och föräldrar som själva är märkta av det förflutna är inte alltid de bäst lämpade att prata med barnen om dessa frågor. Och även när stöd från vuxenvärlden finns där kan barn lätt tolka den absurda bristen på rättvisa och jämlikhet på sina egna vis.

– En av dem som intervjuades i vår rapport sa att: "så länge svarta barn förblir till största delen fattiga, och vita barn rika, så kommer klyftan mellan raserna att bestå under lång tid.", säger Bronwyn Harris, forskningsledare på CSV.

Även för barn som går i etniskt blandade och privilegierade skolor går det snabbt att lära sig koderna i Sydafrikas ännu så segregerade samhälle.

Laura Miti från Zambia berättar om sin 9-årige sons reflektioner när det stod klart att Karin Kortje, en färgad kvinna från fattiga förhållanden, vunnit den tv-sända nationella musiktävlingen "Idol" i november förra året. Det var första gången som en ickevit sångerska segrade och reaktionerna lät inte vänta på sig. Den stora majoriteten tv-tittare jublade, och Karin Kortje inbjöds att träffa Nelson Mandela. Andra muttrade om att politik styrt vem som vunnit Idol, och Karin

Boer bull är hotfulla hundar som lärt sig att skälla på och attackera svarta personer som passerar förbi.

FOTO: ÅSA ERIKSSON

Kortje fick sura mejl och telefonsamtal om att tävlingen nu handlade mer om välgörenhet än talang.

Men på kvällen då det stod klart att hon segrat hördes jubel landet över.

– Det var ett väldigt liv från ett gästhus nära där vi bor, och jag frågade min 9-åring vad som stod på. Han ryckte obesvärat på axlarna och sa: ”Det måste vara en grupp färgade som firar. Alla färgade är överlyckliga för att Karen har vunnit Idols”. Han analyserar redan allt i termer av ras, suckar Laura.

Rasism i rättsväsendet

Under det senaste året har en het debatt kring rasism inom rättsväsendet blossat upp i media. Den rör i grunden takten med vilken svarta domare har tagit plats bland äldre vita män, som i många fall arbetade under apartheidsystemets rasistiska lagar, och hur detta påverkar domsluten.

Frågan blev aktuell när en domare i Kapstaden anklagade sina vita kollegor för rasism. Men den har också kretsat kring de straff som utmätts till vita respektive svarta förövare. En våg av protester väcktes när det

först såg ut som att den vita farmägare som anklagats för att ha misshandlat en av sina svarta arbetare och dumpat honom till en säker död i en inhägnad för lejon, skulle gå fri. Andra brott där strafflängden ifrågasattes under de senaste åren rör en annan farmägare som släpade en av sina arbetare bakom en bil, och en farmägare som sköt ett svart spädbarn, som satt fastbunden på sin mammas rygg, till döds när mamman korsade hans mark utan tillstånd. I media får brott mot vita generellt mycket mer uppmärksamhet än när en fattig svart person drabbas.

Viktigt att diskutera frågan

Men misstänksamhet och rasistiska attacker sker inte bara mellan svarta och vita. I Mqanduli i Östra Kapprovinsen hotades en grupp sjuksköterskor från KwaZulu-Natal till livet nyligen när de kommit dit för att ta upp vakanta jobb på en klinik. Säkerhetsvakter fick hyras in för att skydda dem sedan bybor ilsknat till, och menade att zuluer inte ska komma och ”ta jobb” från amaXhosa.

Behandlingen av zimbabwier, nigerianer och andra invandrar- och flyktinggrupper i

landet lämnar också mycket övrigt att önska. En uppmärksam tvdokumentär visade nyligen hur poliser på en polisstation i Johannesburg aktivt deltog i trakasserier och krävde mutor av flyktingar och invandrade afrikaner.

– Hela systemet i Sydafrika lämnar utlänningar sårbara. Utnyttjande av människor tilläts på en institutionell nivå. Det hänger samman med straffriheten för brott som begicks under apartheidtiden, säger Bronwyn Harris från CSV.

Vad innebär då de senaste årens ökade debatt om rasism inom rättsväsendet och på högsta politiska nivå för människors möjlighet att leva tillsammans och acceptera varandra? Bronwyn Harris tror att ökad debatt är en nödvändig ventil och är positiv till att president Mbeki i större utsträckning väljer att tala om rasfrågan i sina tal.

– Jag tror inte att det kommer att öka spänningen mellan de etniska grupperna. I stället ger det en möjlighet att öppna upp för diskussion. Om rasfrågan ignoreras eller tystas vore det värre.

ÅSA ERIKSSON
East London och Johannesburg

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Dela Lika 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.